

Arne har gått hen og blitt 70!

Innledning

Ja, Arne har faktisk gått hen og blitt 70 år, og det skulle en ikke tru, så ungdommelig som han ser ut! Det temaet skal vi ikke utdype mer her, men heller konsentrere oss om uttrykksformen, altså *gå hen og V* (der V står for et verb). For det er ikke bare Arne som ”går hen og”, men også andre, jf. flg. eksempler fra web:¹

- Vi kan ikke gå hen og dø på grunn av dette
- ... og han gikk hen og vant hele sulamitten

Og det var eksempler som dette som var utgangspunktet for interessa for denne uttrykksformen. Jeg begynte å fundere på – for å si det litt enkelt – hva slags konstruksjon dette var, hva den brukes til eller betyr, og om denne oppfører seg som andre konstruksjoner med sideordna verbal. Og dette blir da hovedtemaet i det følgende. Men vi skal også se på et par søsterkonstruksjoner etter hvert.

Gå hen og V

Først noen flere eksempler, dels fra nettet (web) og dels fra et talemålsmateriale fra Oslo (NoTa):²

- Odd gikk hen og vant en fotballkamp i går (NoTa)
- Vi kan ikke gå hen og dø på grunn av dette (NoTa)
- Maskinen gikk hen og ble en bestselger i USA (NoTa)
- Jorda ordner opp, sier folk, før de går hen og kjøper seg ny bil (NoTa)
- jeg har visst gått hen og blitt forkjøla! (web)
- filmstjernen har gått hen og blitt nominert til en Emmy (web)

¹ Noen av eksemplene fra web er tatt fra et korpus kalt NoWaC, men ikke alle.

² NoTa er et talemålsmateriale fra Oslo-området som tilhører Tekstlaboratoriet, Universitetet i Oslo.

Vi har her formelt sett koordinering eller sideordning mellom to verbaler eller predikat. Verbet *gå* (V1) har her sterkt svekka betydning, for det er ikke tale om at noen (subjektet) går her i det hele tatt, om vi tar tolker verbet bokstavelig. Derfor dreier det seg her ikke om to ulike hendelser, snarere bare én, nemlig den som angis av det andre verbet (heretter kalt V2), mens det første (V1) bare gir en tilleggsinformasjon. Vi kan dermed si at konstruksjonen er asymmetrisk, med V2 som det viktigste verbet og V1 som et slags hjelpende verb.

Men hva betegner så konstruksjonen? Det finnes en annen konstruksjon med *gå* som hevdes å uttrykke aksjonsart:

- Hun går og pusler i hagen

Men det gjelder ikke her, iallfall har vi ikke samme aksjonsart. Mens *går og pusler* uttrykker noe som varer ved, har vi her en handling eller hending som settes i gang eller skjer momentant. Om vi nå tar V2 nærmere i øyensyn, så ser vi at i NoTa-materialet er det i alt 203 eksempler på *gå/går/gikk hen og V*, og de vanligste verbene (som V2), er disse:

vinne	35
bli	18
kjøpe	12
gifte seg	6
dø	6

Blant andre verb i materialet (som V2) finner vi *anbefale, anmelde, bestille, få, lansere, klikke, score, selge, starte, ta, tape, tro, ødelegge*.

Det er ikke umiddelbart lett å se noe felles ved disse verbene, men det er kanskje noe. Det finnes flere måter å dele inn verb på etter hva slags handling/hending/tilstand de angir, og en av de mye brukte stammer fra Vendler (gjengitt og drøfta bl.a. i Tonne 2001:21, Hesse 2009: 29), der verbene (verbfrasene) deles i fire grupper ut fra tre variabler slik:

Activities	[+durativ]	[+dynamisk]	[-telisk]	<i>spise</i>
Accomplishments	[+durativ]	[+dynamisk]	[+telisk]	<i>spise et eple</i>
Achievements	[-durativ]	[+dynamisk]	[+telisk]	<i>nyse</i>
States	[+durativ]	[-dynamisk]	[-telisk]	<i>vite, sitte</i>

Vi skal ikke drøfte denne inndeling i detalj her, men det ser ut til at de verbene som står som V2, angir ACC (accomplishments) eller ACH (achievements), dvs.

handlinger som er markert som teliske, dvs. målretta.^{3 4 5}

Denne gjennomgangen så langt gir oss likevel ikke svaret på: Hva betyr *gå hen og V*?

Hva uttrykker denne konstruksjonen? Jeg tror nøkkelen ligger i noe SAG (4:905)

skriver om spesielle tilfeller av (søster)konstruksjonen *gå och V* i svensk:

- Han har *gått och blivit* förälskad
- ... när NN *gick och vann* Boklotteriets pris ...

SAG skriver her at konstruksjonen betegner noe ”slumpartad och oväntat”. Og

Wiklund (2008) sier om eksempler som disse at de angir overraskelse (surprise). Og

om vi vil oversette disse svenske eksemplene til norsk, vil det være naturlig å legge til *hen* og *si*:

- Han har *gått hen* og blitt forelsket
- ... da NN *gikk hen* og vant ...

³ Telisk, etter gresk telos = mål. – Som kriterium for at en handling er telisk, brukes gjerne dette: Hvis du ”verber” og blir avbrutt mens du verber, har du da verba? Hvis svaret er nei, er verbet telisk. Hvis jeg kjøper noe, men blir avbrutt, har jeg ikke kjøpt. Hvis jeg derimot sykler og blir avbrutt mens jeg sykler, så har jeg likevel sykla.

⁴ Det skulle innebære at handlinger som angir aktiviteter (slik det er definert her) og tilstander, ikke forekommer som V2. Men det er nok ikke helt sant, iallfall om en bare ser på V2. For vi har eksempler med bl.a. *tro, være utro* o.a., altså tilstandsverb:

Nå kan man kanskje *gå hen* og *tro* at ... (NoTa)

... å *gå hen* og *være utro* (NoTa)

Men i denne konteksten, med *gå hen og*, betegner verb(frasene) *tro, være utro* helst at handlingen begynner, dvs. at den er [+dynamisk] og dermed ikke angir tilstand.

⁵ Noen regner også med en egen kategori semelfaktiver.

Og om vi her skal se etter fellestrekk ved det andre verbet (V2), så passer den beskrivelsen SAG gir av sine eksempler, ganske bra i mange tilfeller, nemlig at verbalet angir noe som skjer tilfeldig eller uventa. At noen vinner, iallfall i spill, kan man ofte si er vilkårlig, i andre eksempler er handlingen kanskje ikke tilfeldig, men heller uventa eller påfallende:

- NN går hen og gifter seg med et uhyre og får avkommet hans (NoTa)
- ... vinne Alarm-pris for beste liveband, før de gikk hen og ble oppløst i januar (NoTa)

Om vi tar det eksemplet vi begynte med:

- Arne har gått hen og blitt 70!

så er det selvfølgelig ikke uventa at Arne er blitt 70 for den som veit når han er født. Kanskje er det da bedre å bruke ordet bemerkelsesverdig, altså at når en ser hvor ungdommelig jublant ser ut, så er det bemerkelsesverdig at han er 70. Kanskje passer denne beskrivelsen også her:

- I dag er det 84 år siden Thor Bjørklund gikk hen og tok patent på ... (NoTa)

Andre ganger er det vanskelig å tolke inn noe påfallende eller vilkårlig eller bemerkelsesverdig, som her (fra NoTa):

- Før du går hen og skaffer deg en katt ... (NoTa)

Her kunne en erstatte *gå hen og V* med *gå til det skritt å V*, og det viser vel heller at handlingen i V2 er viktig i en eller annen forstand. En kunne i og for seg sløyfe *gå hen og*:

- Før du skaffer deg en katt ...

men *gå hen og* poengterer at det å skaffe seg katt, er en viktig sak:

- Før du gjør noe som så viktig/alvorlig som å skaffe deg katt ...

Som foreløpig konklusjon kan vi dermed si at konstruksjonen *gå hen og V* bidrar til å understreke at den handlingen som V2 angir, er viktig, påfallende eller overraskende.⁶

Når dette er sagt, må det også sies at det vi her omtaler, er den moderne bruken av denne konstruksjonen. For om vi går til litt eldre eksempler, som det kjente bibel-sitatet:

- Gå hen og gjør likeså!

så finner vi den egentlige bruken av *gå* (mer eller mindre) intakt, og vi finner noe av den opprinnelige betydningen av *hen*, nemlig 'bort'. Det er denne betydningen vi også finner i et eksempel som dette fra Ibsen:

- de ser hen på hinanden (Hedda Gabler)

Men denne bruksmåten forekommer lite i dag,⁷ bortsett da fra at uttrykket *Gå hen og gjør likeså!* er blitt et fast uttrykk, som stadig brukes i norsk.

Den konstruksjonene vi har sett på her, har et par nære "slektninger", nemlig samme konstruksjon uten *hen*, dvs. *gå og V*.

Gå og V

Verbet *gå* finner vi også i setninger som

- Hun gikk og sang
- Han går og plukker søppel på fortauet

⁶ Den betydningen som her er postulert, finner vi ifølge enkelte som en bøyingsform i tyrkisk, bulgarsk og makedonsk, og den kalles gjerne mirativ (eller admirativ) (en konstruksjon Kjetil Rå Hauge har gjort meg oppmerksom på). Jf. DeLancey 1997.)

⁷ Om vi ser bort fra Agder, der bruksmåten er levende (ifølge Magnhild Vollan, e-post 2011).

Denne konstruksjonen, altså *gå og V*, har sammen med de parallelle *sitte og V, ligge og V, stå og V*, fått en god del omtale i grammatisk litteratur, iallfall fra Western av (Western 1921:51). Jf.

- Hun sitter og leser
- Han ligger og sover

Om disse er det ofte sagt at V1 langt på vei fungerer som et hjelpeverb, mens det andre verbet angir hovedhandlingen. Betydningen til V1 er oftest avbleikna, men vanligvis ikke helt, mao. når det sies *Hun sitter og leser*, så innebærer det at hun sitter og ikke f.eks. ligger.

Det sies gjerne om denne konstruksjonen (uten *hen*) gjerne at V1 angir aspekt eller aksjonsart, og at vi her har durativt eller kursivt aspekt. Det vil da si at handlingen oppfattes som ”utstrakt i tid uten tanke på noen form for avgrensning” (NRG s. 646). (Terminologien varierer noe, vi skal her bruke kursivt aspekt, som i NRG.) V1 har altså svekka egenbetydning, og bidrar først og fremst til å angi aspekt.

Dette betyr igjen at denne konstruksjonen har mye av den samme betydningen som vi finner i engelsk i f.eks. *He is talking* (= progressive). Men det er forskjell her, for den engelske konstruksjonen er grammatikalisert, dvs. den går inn som en del av det grammatiske systemet i engelsk, mens det er mer tvilsomt om den norske konstruksjon er det. Darnell (2008:142) og Hesse (2009) sier at konstruksjonen er grammatikalisert, mens andre hevder at bare delvis er det, bl.a. Digranes 2000, Lødrup 2002, Tonne 2001 ...).⁸

I konstruksjon *gå og V* har altså *gå* vanligvis bevart noe av sin egentlige betydning, altså at *går og pusler* innebærer at NN ikke bare pusler, men også går. Men det finnes eksempler på at *gå* eller et posisjonsverb har sterkt svekka betydning.

- Sitter man og mottar penger som man ikke har rett til, så ... (Dagbladet 2010)

⁸ Tonne (2006) nevner at setninger med *sitte og V* o.l. ofte blir oversatt med *be + ing*-form på engelsk, men sjeldnere andre veien. Og en grunn er at om en skal bruke posisjonsverb i oversettelsen, må en vite hvilken stilling subjektet er i (om det sitter, ligger, går ...), noe som igjen viser at den opprinnelige betydningen til V1 ikke er helt borte.

Hesse (2009:94) nevner eksempler som

- Lisa har gått og lengtet etter anerkjennelse i mange år
- I tusener av år hadde Årdal gått og båret på dette ...⁹

Det normale er likevel at *gå* fortsatt har noe av sin opprinnelige betydning i behold, og dette i motsetning til vår første konstruksjon, *gå hen og V*, der den egentlige betydningen til *gå* er borte, som i:

- Hun gikk faktisk hen og fikk A på eksamen!

Men vi er ikke ferdig med *gå og V* ennå, for det finnes eksempler som ikke passer med beskrivelsen vi har gitt her:

- Jeg går og kjøper ei avis
- Gå og les!
- Hun gikk og la seg

Her betegner verbet *gå* at subjektet beveger seg fra ett sted til et annet, og vi kan dermed si at verbet er brukt direktivt, altså med tilstedsbetydning, men i de første eksemplene er verbet brukt lokativt, altså med påstedsbetydning.¹⁰ Jf.:

- Jeg går i huset og pusler litt (lokativt)
- Jeg går inn i huset og pusler litt (direktivt)

Når *gå* er brukt direktivt, har vi to handlinger som følger etter hverandre. Oftest vil da det som uttrykkes i V2, være hensikten (intensjonen) med det å gå.¹¹ Når jeg sier

⁹ Fra Oslo-korpuset, avistekster fra Tekstlaboratoriet, Universitetet i Oslo.

¹⁰ Forskjellen mellom de to bruksmåtene av *gå* kan også ha konsekvenser for valg av hjelpeverb i perfektum:

Han har gått ute her i hele dag (lokativt, bare *ha*)

Han er/har gått ut for å handle (direktivt, *være* eller *ha*)

¹¹ Hesse (2009:99) kaller da også konstruksjonen ”*gå*-Konstruktion mit finaler Leseart”.

- Jeg går og kjøper ei avis

vil det normalt være slik at hensikten med å gå å kjøpe ei avis. Dette er altså en annen konstruksjon enn den som angir kursivt aspekt.

Det ser også ut til at det er en forskjell i hva slags verb V2 kan være. Om vi bruker Vendlers begreper og forkortelser (ACT = Activities, ACC = Accomplishments; ACH = Achievements; STA = States), så får vi dette bildet:

Gå hen og V	ACC + ACH	[+telisk]
Gå og V (lok.)	ACT + STA	[-telisk]
Gå og V (dir.)	ACT + ACC	[+dynamisk]

Mens *gå hen og V* krever V2 som er teliske, gjelder det omvendte for *gå og V* (lokativ). Verbet kan være en aktivitet eller en tilstand.¹²

- Hun går og rydder
- Han går og veit at spillet er tapt

I konstruksjonen *gå og V* (direktiv) kan verbet betegne en aktivitet eller en fullføring – eller sagt mer folkelig: at en skal holde på med noe eller få til noe.¹³

- Jeg går nå og rydder litt
- Jeg går og kjøper noe mat

Også i denne konstruksjon har *gå* vanligvis bevart mye av sin egentlige betydning. Jørgensen (2000) hevder at mens *gå* i den lokative betydningen er ”delvis tømt for semantisk innhold”, gjelder det ikke i samme grad *gå* i direktiv betydning. Hun peker også på at den siste (lokativ) kan oversettes direkte til spansk, mens den første må skrives om. Dette gjelder også tysk, som ifølge Hesse (2009:100) har den direkte

¹² Når verbet angir en gjentatt handling (iterativ), kan verbhandlingen tolkes som tilstand
Han går og vinner stadig

¹³ Også andre slags verb kan forekomme, men må da tolkes som verb som uttrykker ACT eller ACC, f.eks. *Gå og lev!* (filmtittel). Her må setningen tolkes som ’Skaff deg et liv’. Og en setning som *Jeg går og vinner litt i Lotto* (med V2 = ACH) kan vel bare sies i spøk (om *gå* skal tolkes direktivt).

konstruksjonen, men ikke den andre, som i norsk angir kursivt aspekt. Dette innebærer også at den første av disse (den lokativiske) er mer grammatikalisert enn den andre (direktive).

Men det forekommer også eksempler der *gå* nærmest er avsemantisert:

- Opera 9.10 er ute (...) *gå* og oppgrader! (web)

Når *gå* er avsemantisert, kan en si at hensiktsbetydningen står igjen. I så fall er dette en parallell til konstruksjonen med *ta og V*, som bl.a. Vannebo (2003) har beskrevet, og han sier at konstruksjonen har ”an intentional and initiating meaning”, som i

- Ta og ro deg ned noen hakk!

Og enkelte ganger kan disse konstruksjonene brukes om hverandre med omtrent samme betydning:

- Ta og oppgrader dette programmet
- Gå og oppgrader dette programmet

Vi ser altså at både konstruksjonen med *ta og* med *gå og V* (dir.) kan uttrykke hensikt (intensjonalitet), og det betyr igjen at det her forutsettes en agens, altså en handlende person som gjør noe i en viss hensikt. Dette er tydeligst i setninger der taleren og subjektet er samme person:

- Jeg går og kjøper brød

Hensikten kan også være referert:

- Han skulle ut og handle

Men når taleren f.eks. beskriver en situasjon eller hending utenfra, er det vanskeligere å hevde at vi har en intensjonal handling, sjøl om det godt kan være slik:

- Hun gikk bort og hjalp dem
- Nå går han og hilser på kongen

Konklusjon

Vi har her først og fremst tatt for oss konstruksjonen *gå hen og V*, som betegner at verbalhandlinga er overraskende, påfallende eller bemerkelsesverdig (som i overskrifta her). Verbet *gå* har her ikke sin egentlige betydning og fungerer bare som et slags hjelpeverb eller som en del av et fast uttrykk. Denne konstruksjonen har et par søsterkonstruksjoner uten *hen*, der verbet *gå* har bevart mer av sin opprinnelige betydning, en påstedskonstruksjon (*hun går og rydder*), som kan sies å uttrykke aspekt (vedvarende handling), og en tilstedskonstruksjon (*jeg går og kjøper avis*), som oftest uttrykker hensikt (intensjonalitet).

Litteraturliste

- Darnell, Ulrika Kvist, 2008: *Pseudosamordningar i svenska*. Doktoravhandling, Stockholms universitet.
- DeLancey, Scott, 1997: Mirativity: The grammatical marking of unexpected information. *Linguistic Typology*, 1/1997, s. 33-52.
- Digranes, Anne-Guri, 2000: *Mikkel rev satt og skrev: Grammatikalisering av posisjonsverb-konstruksjonen*. Hovedoppgave i nordisk, Universitetet i Oslo.
- Hesse, Andrea, 2009: *Zur Grammatikalisierung der Pseudokoordination*. Tübingen/Basel: A. Francke Verlag.
- Jørgensen, Anette Myre, 2000: Det er ikke bare å ta og koordinere. I: Andersen, Øivin mfl. (red.): *Menneske, språk og felleskap*. Oslo: Novus.
- Lødrup, Helge, 2002: The Syntactic Structures of Norwegian Pseudocoordinations. *Studia Linguistica* 56, 2, 2002, s. 121-143.
- NRG = Faarlund, Jan Terje, Svein Lie & Kjell Ivar Vannebo, 1997: *Norsk referansegrammatikk*. Oslo: Universitetsforlaget.
- SAG = Teleman, Ulf, Staffan Hellberg & Erik Andersson. 1999. *Svenska Akademiens grammatik I-IV*. Stockholm: Svenska Akademien/Norstedts Ordbok.
- Tonne, Ingebjørg, 2001: *Progressives in Norwegian and the theory of aspectuality* Oslo: Acta Humaniora.
- Tonne, Ingebjørg, 2006: Elucidating Progressives in Norwegian. I: *A Festschrift for Kjell Johan Sæbø – in partial fulfilment for the requirements for the celebration of his 50th birthday*, 173-186. Oslo: Unipub
- Vannebo, Kjell Ivar, 2003: Ta og ro deg ned noen hakk: on pseudocoordination with the verb 'take' in a grammaticalization perspective. *Nordic Journal of Linguistics* 2003, 2, s. 165-193
- Western, August, 1921: *Norsk riksmåls-grammatikk*. Kristiania: Aschehoug
- Wiklund, Anna-Lena, 2008: Creating Surprise in Complex Predication. *Nordlyd*, s. 163-187.